

**KONSTANTİN BAZİLİ'NİN YENİ KONSTANTİNOPOLİS YAZILARI ADLI ESERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Dr. Öğr. Üye. İlsever RAMİ*

ÖZ

Gezi yazıları, toplum hayatı ile ilgili pek çok bilgi içerir. Bu bilgiler, söz konusu toplumun örf, âdet, gelenek ve inanışları, ticari ilişkileri, askerî düzeni ve insanların günlük hayatı gibi pek çok konuya değinir. Rus gezi türü edebiyatının altın çağı olarak nitelendirilen 19. yüzyılda, çeşitli nedenlerle Osmanlı'ya düzenlenen geziler sonucunda yazılan eserler arasında Konstantin Bazili'nin (1809-1884) *Konstantinopolis Yazıları* (Очерки Константинополя) (1835) ve *Yeni Konstantinopolis Yazıları* (Босфор и новые очерки Константинополя) (1836) adlı yapıtları büyük önem taşımaktadır. Zamandaşları tarafından Osmanlı Ansiklopedisi olarak nitelendirilen bu kitaplar, hem içerik hem sonraki yıllarda Osmanlı üzerine Rusça yazılan eserlere yaptığı etki açısından önemi azımsanamayacak çalışmalardır.

Bu araştırmada imgebilimsel bir yaklaşımla Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* adlı eseri incelenecektir. Hem Batı hem Doğu kültürünü yakından tanıyan Bazili'nin bu eserinde ortaya koyduğu imgeler, Osmanlı toplumunun ekonomik ve kültürel gelişimini, sosyal yapısını, tarihsel süreçlerini, iç ve dış siyasi ilişkilerini, geleneklerini ve toplum içi ilişkilerini göz önüne serecektir. 19. yüzyıl Osmanlı toplumu ile ilgili dikkat çekici ve zengin bilgiler içeren bu eser, her iki toplum arasında farklılık ve benzerlikleri tespit ederek tarihsel süreçte cereyan eden olayları daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Sonuç olarak da geçmişte ve günümüzde çok yoğun ilişkiler içinde bulunan iki toplumun birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Konstantin Bazili, *Yeni Konstantinopolis Yazıları*, Osmanlı İmparatorluğu, İmgebilim.

A STUDY OF NEW ESSAYS ONCONSTANTINOPLE OF KONSTANTIN BASILI

ABSTRACT

Travel literature provides a lot of information about community life, such as records on the customs and traditions of social life, beliefs, commercial relations, military organization and the daily life of people. The works of Konstantin Basili (1809-1884), written as a result of his trips to the Ottoman Empire in the 19th century, a period defined as the golden age of Russian travel genre literature, are of great importance. The value of this work, which its contemporaries described as an Ottoman Encyclopedia, could never be underestimated because of its content and its effects on the works of Russian authors.

The imagological approach was applied in this research to reveal the approaches and perceptions of the involved societies. This work of Konstantin Basili, the person familiar both with Western and Eastern cultures very closely, is in the focus of our study; the images drawn in his work help us to better understand the economic and cultural development of Ottoman society, its social structure, historical processes, domestic and foreign political affairs, traditions and inter-community relations. In addition, this work, which contains remarkable and rich information about 19th century Ottoman society, helps to understand better the events of the historical process by identifying differences and similarities between the two societies: Russian and Turkish ones. This study aims to understand better both communities, which have very close political and cultural relations in the past and present.

---

* İstanbul Okan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, ilsiyar.rameeva@okan.edu.tr, Orcid No: 0000 0003 4322 7478

Keywords: Konstantin Basili, New Essays on Constantinople, Ottoman Empire, Imagology.

Giriş

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli nedenlerle gelen Rus aydınları, bu seyahatleri sonunda Osmanlı toprakları hakkında pek çok eser yazmışlardır. Rus yazarlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ticari, askerî ve siyasi düzeninden bahsederken bu topraklarda yaşayan halkların yaşam biçimi ve insani ilişkilerine de yer vermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu hakkında yazılan eserler arasında Bazili'nin (1809-1886) *Konstantinopolis Yazıları* (Очерки Константинополя) (1835) ve *Yeni Konstantinopolis Yazıları* (Босфор и новые очерки Константинополя) (1836) adlı eserlerinin ayrı bir yeri vardır. Aslen Rum olan Bazili İstanbul'da doğmuş ve çocukluğunu da burada geçirmiştir. "Vatanseverliği ile bilinen babası 1821 yılındaki ayaklanmadan sonra (Yunan Devrimi) ölüm cezasına çarptırılmıştır; ancak Baron Stroganov sayesinde Rusya'ya kaçmayı başarmıştır. Sonrasında ise Bazili'nin tüm ailesi Rusya'ya göç etmiştir" (İ.Rami 1916: 115). Bazili, 1827-1830 yıllarında Odessa şehrindeki yükseköğretim kurumu olan Rişelye Lisesini bitirmiştir ve buradan mezun olur olmaz Yunanistan'a gitmiş ve burada Amiral Rikor'un başkanlığında Akdeniz sularında görev yapan Rus gemi filosunda dragoman olarak çalışmaya başlamıştır. 1830-1833 yıllarında Bazili birinci vatanı olan Osmanlı'yı ziyaret etmiş ve bu gezinin sonunda kendisine ün kazandıran *Yunanistan ve Adalar* (1834), *Konstantinopolis Yazıları* (1835), *Yeni Konstantinopolis Yazıları* (1836) adlı üç eserini yayımlamıştır. (Bazili 2007:2). Bazili 1834 yılında tekrar Petersburg'a dönmüş ve Dışişleri Bakanlığında görevine devam etmiştir. Yazar, bu yıllarda devletteki görevinin yanı sıra çeşitli edebî ve bilimsel faaliyetlerde bulunmuştur. Örneğin, Pluşar'ın editörlüğünde oluşturulan ve O.İ.Senkovski, P.S.Savelyev, V.V. Grigoryev gibi dönemin ünlü Doğu bilimcilerinin çalıştığı ansiklopedinin hazırlanmasına katkısı bulunmuş. Askerî Ansiklopedi için Doğu ve Antik Yunan ile ilgili maddeleri Bazili yazmıştır (Smilyanskaya 2007).

Bilindiği üzere, "Seyahat anlatımlarının ortak yanlarından biri, gözlemledikleri toplum üzerinden kendi toplumlarına ya da kendi toplumlarından gözlemledikleri topluma bakmalarıdır. Bu bakımdan anlatıları hep bir karşılaştırma içermektedir. Bu yüzden aslında her seyahat, seyyahın kendine yaptığı bir yolculuğa dönüşür"(Şirin 2013). Bazili de kendi eserinde sıklıkla Osmanlı ve Avrupalı toplumlarını karşılaştırma yöntemine başvurmuştur. İlginç hayat hikâyesinden dolayı her iki kültüre, yani hem Batı, hem Doğu kültürü değerlerine vâkıf olan Bazili, bu karşılaştırmalar sayesinde iki toplum arasındaki farklılıkları açık bir şekilde gösterebilmekte ve o dönem Osmanlı imparatorluğunda gerçekleşmekte olan değişimleri tespit edebilmektedir. Yazarın amacı, Osmanlı toplumunu gerçekçi bir şekilde yansıtabilmek ve bu sayede okura yepyeni ufuklar açarak başka toplumları keşfetmesini ve kendi toplumunu daha iyi anlamasını sağlamaktır. Ayrıca, yazarın eserlerinde tasvir ettiği Osmanlı toplumunu geniş bir hoşgörü çerçevesinde ele aldığını ve derin bir sevgiyle yaklaştığını da görmek de mümkündür.

İncelememizin konusu olan Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* adlı seyahatnamesi, Osmanlı toplumu ile ilgili dikkat çekici ve zengin bilgiler içermektedir. Bu nedenle Bazili'nin eseri araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Buradan

hareketle, "Araştırmacı seyahat metnini iki türlü kullanabilir. İlki seyyahın gözlemlediği topluma dair anlatıları üzerinden o toplumun tarihinin yazılmasında kullanabilir. İkinci olarak seyyahın gözlemlerinden çok seyyaha yönelir ve onun imgelemine ortaya koyabilir" (Şirin 2013). Serhat Ulağlı'nın da belirttiği gibi, imgebilimsel bir inceleme "Bir toplumun diğer bir toplumla ilişkilendirilmesini ve bir toplumun bir diğer topluma nasıl baktığını anlamaya yardımcı olur. Bireyin iç dünyasını, çevresi ile ilişkilerini, olguları anlama ve anlamlandırma yeteneklerini, inançlarını, korkularını, eğilimlerini, bastırılmış dürtülerini incelememize yardımcı olduğu gibi, toplumun tarihsel süreçlerini, düşünce tarihlerini, siyasal ilişkilerini, ekonomik göstergelerini, toplumlar arası ilişkileri, gelenekleri daha iyi anlamamıza yardımcı olur" (Ulağlı 2006:180).

Bu çalışmada, Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* adlı eserinin ikinci bölümü ele alınmıştır. Çağdaşları Bazili'nin bu eserini Osmanlı Ansiklopedisi olarak nitelendirir ve onun, Osmanlı ile ilgili Rusça yazılan en dikkat çekici ve bilgi açısından en dolu yapıt olduğunun altını çizmektedirler. Eserin her sayfası çeşitli bilgilerle dolu olan ve okura Osmanlı İmparatorluğu hakkında en ufak detayları sunan bir yapıttır. Bizim amacımız, bu bilgi zenginliği arasından 1830'lu yıllardaki yani II. Mahmut Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki toplum yaşamı ile ilgili bilgileri öne çıkarmak, toplumsal imgeleri ele almaktır. Kitabın tarihi zemini, II. Mahmut'un gerçekleştirdiği reformlar dönemidir. Bu yıllar, Avrupa ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde etkisini sağlamaya çalıştığı yılları kapsar. Aynı zamanda tarihî arka planda Osmanlı-Rus savaşlarının (1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı) gerçekleştiği ve Rusların Boğaz sularına demir attığı bir dönemdir. Bu olayın ardından 1833 yılında iki imparatorluk arasında Hünkâr İskelesi Anlaşması imzalanmış ve Ruslara Boğazı kontrol etme hakkı verilmiştir. Ayrıca kitaba konu olan yıllar İngiliz, Fransız ve Rus hükümetlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde etkilerini arttırmaya yönelik çeşitli entrikalara başvurdıkları; II. Mahmut'un bir yandan reformlar gerçekleştirdiği, diğer yandan da Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarına karşı yürüttüğü savaşlarda toprak kayıpları yaşadığı dönemdir. Rus toplumunun Osmanlı'ya olan yoğun ilgisini karşılamak amaçlı ele alınan *Yeni Konstantinopolis Yazıları* kitabının giriş kısmında, yazar bu eserin yazılış nedeni ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: "Türlere en yakın komşu olan biz Ruslar, onlar hakkında çok bilgiye sahip olmalıyız ve bu bilgi konusunda da çok seçici davranmalıyız. Buna rağmen biz, Türkler hakkında hala çok az biliyoruz, hala çok az sayıda kitabımız var" (Bazili 2006:239). Gerçekten de Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* kitabı Rus toplumu tarafından yoğun bir ilgi ve beğeni ile karşılanmıştır. Yazarın bir yıl ara ile aynı konu üzerine iki kitap ortaya koyması bunu kanıtlamaktadır. *Yeni Konstantinopolis Yazıları* kitabının ikinci bölümü, kendi içinde konulara göre ayrılmış dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. Çalışmamız yazarın ele aldığı konulara göre düzenlenmiştir.

Osmanlı'da Ticaret

Araştırmamıza konu olan *Yeni Konstantinopolis Yazıları* kitabının ikinci bölümü, Osmanlı'da ticaretin durumu ile ilgili anlatımlarla başlamaktadır. Bu bölümde Bazili, Türkleri ticarettten uzak bir millet olarak nitelendirmektedir:

"Ticaret yapma açısından dünyanın en uygun coğrafik konumuna sahip olan İstanbul'da yaşamaları bile bugüne dek Türklerin ticarete olan

ilgisini uyandırmadıysa, demek ki Türklerin kader defterine ticarete başarılı olma gibi bir şey yazılmamıştır. Dolayısıyla, Türkler hiçbir zaman ticari millet olmayacaktır. Türkler sadece eskiden kalma ticaret usulü olan dükkân ve kervan ticareti ile uğraşmaya devam ederler" (Bazili 2006:359).

Bazili, Avrupalılardan farklı olarak, Türklerin ticaret konusunda çok pasif ve isteksiz davrandıklarını yazmaktadır. Ona göre bütün dünya, özellikle de Avrupa, ticaret konusunda yanıp tutuşurken Türkler bu konuda isteksizliklerini ve ilgisizliklerini korumaya devam etmektedirler. Bazili, Osmanlı iç ticaretinin onda dokuzunu Rum ve başka tebaaların yürüttüğünü, bütün nakit paranın Ermeni ve Yahudilerin elinde olduğunu belirtmektedir. Bazili'ye göre, "Türkler sadece iki yolla zengin olabilirler: birincisi, Anadolu'daki halkı soyma, ikincisi ise, hazineyi soyma yoluyla. Zengin olanların da para işlerini yürüten mutlaka bir Ermeni ya da Yahudi yardımcısı bulunmaktadır" (Bazili 2006: 360).

Bazili, Osmanlı'da sanayi gelişiminin çok zayıf olduğunu ve bu tür faaliyetlerin büyük kârlar getirmediğini, Avrupa'da yaygın olan ve sanayide sıklıkla kullanılan makinelerin Osmanlı'da pek yaygın olmadığına dikkat çeker. Aynı zamanda Türkler, alıştıkları bir işi büyük titizlikle yapmakta ve çoğu kez Avrupalılardan daha da başarılı olmaktadır. Bazili, bu konuyu açıklamak için tekstil üretimi ile ilgili bilgiler verir:

"Türkler, ticaret konusunda girişimci ve istekli olup Avrupa'nın tekstil üretimi ile ilgili kazanımlarını kullanabilseydi, bu konuda Avrupa'dan daha ileri bir konuma gelebilirlerdi. Fakat eski usul (babadan kalma) çalışma alışkanlıkları ve yeniliklere karşı duyarsızlık, dahası isteksizlikleri bu alanda bir türlü olumlu sonuç vermiyor" (Bazili 2006:360).

Bu durum Osmanlı'da satılan tekstil ürünlerinin neredeyse tamamının Avrupa'dan getirilmesine ve millî sanayinin gelişmemesine neden olmaktadır:

"Son zamanlarda yaşlı Türkler bile giydikleri kıyafetleri, Avrupa'da, özellikle de Almanya'da, Türk zevkine göre üretilmiş ve ucuzluğu, yerli ürünlerin kalitesi ve güzelliğinin önüne geçmiş, ipek veya kâğıttan üretilmiş kumaştan diktirmeyi tercih ediyor. Türkiye'de satışı çok yaygın olan fesler bile son zamanlarda Fransa'dan getirilmektedir. Bunun sebebi, Türkiye'de üretilen feslerin kalite ve güzellik açısından Fransa'da üretilmiş ürünlerden çok daha üstün olmasına rağmen, fiyat olarak 2-4 kat daha pahalı olmasıdır" (Bazili 2006:360).

Bazili, en lüks eşyadan en basit ürüne kadar her şeyin, Avrupa'dan getirilmekte olduğunu belirtir ve konu ile ilgili şu örneği verir: "Konstantinopolis'te eczaneler için cam şişeler üreten bir cam fabrikası bulunmaktadır. Fakat yangınlardan dolayı dünyanın hiçbir şehrinde olmadığı kadar çok talep gören cam ürünler, Venedik'ten getirilmektedir" (Bazili 2006:360-361).

Bazili, kitabında sanayi gelişiminin zayıflığının nedenlerine değinirken, aynı zamanda bu az gelişmişliğin nedenlerini de tartışır. Örneğin, ilk neden olarak, II. Mahmut'un sanayi ve tekstil gelişimi için hiçbir şey yapmamasını gösterir. Sultan, millî sanayiye geliştirmek yerine, halkın üzerine daha çok vergi yükü bindirerek onu zor duruma sokmaktadır. Ayrıca, alınan kararların mantıksal dayanağının olmamasına da

dikkat çekerek şu örneği verir: “Konstantinopolis’te bulunan tekstil fabrikasında en basit boyaların dışında, daha kaliteli ve güzel boyaların kullanımını yasaklayan karar” (Bazili 2006:361). Bir başka neden olarak Sultan II. Mahmut’un Avrupalı olan her şeye karşı olan zaafından bahseder: “Özellikle de gerçekleşen kıyafet inkılabı, Osmanlı’da kullanımı çok yaygın olan at eyerleri ve ayakkabılarının da Avrupa’dan getirilmesi, yerli tekstilin ve sanayinin gelişimine büyük darbe vurmuştur” (Bazili 2006:361). Ürünler, Avrupa’dan getirilmekle kalmıyor, bu ürünlerin satışı da Avrupalıların elinde bulunur. Bazili, ticaretin tamamıyla yabancıların elinde olması nedeniyle Türklerin hiçbir şekilde kendilerine fayda sağlayamadıklarını belirtir: “Binlerce Avrupalı Osmanlı topraklarında Türkler üzerinden para kazanmaktalar. Bu durum, bir taraftan Türkleri Avrupa’ya bağımlı kılıyor, diğer taraftan üretildiği yere nazaran daha uygun fiyata satarak, Türklerin Avrupa yapımı ürünleri satın almalarını sağlıyor, dahası mecbur ediyor” (Bazili 2006:361). Bazili, Osmanlı’da ticaret yapan yabancı tüccarların ülkedeki Müslüman tüccarlarla aynı haklara sahip olduğunu belirtir:

“Örneğin, İngilizler, Osmanlı topraklarında ticaret yapma konusunda Türklerle bir anlaşma imzalamışlar ve Osmanlı’nın her tarafında ticaret yürütüyorlar. Aynı haklara sahip olan Türkler ise İngiltere’de ticaret odası açmamışlar. Bunu öngören İngilizler, Osmanlı topraklarında çok rahat bir şekilde ticaret yapmaktalar. Fakat geçenlerde Osmanlı tebaasından Rumlar, çoktan unutulmuş bu anlaşma üzerine gidip İngiltere’nin başkenti Londra’da şanslarını denemek istemiş ve orada iki büyük ticaret odası açmışlar. Bunun farkına varan İngiliz tüccarları ve onların Türkiye’deki temsilcileri hemen bu durumu protesto etmişler. Böylelikle, yıllar sonra açılmış olan bu iki ticaret odası da İngiliz hükümetinin baskısıyla kapatılmaya çalışılmış. Türk Dışişleri Bakanının bu işe müdahil olmasıyla olay olumlu yönde çözülür ve böylece, Osmanlı tebaasının Londra’daki ilk ticaret odaları açılmış olur” (Bazili 2006: 361-362).

Bazili, Londra’da ticaret odalarının açılmasının ülkeye büyük kazanç getirdiğini ve gerçekleşmekte olan reformların olumlu bir neticesi olarak nitelendirmektedir. Ancak, yine de Osmanlı ticareti geliştirme konusunda yetersiz olmuş ve gelişmesinde geri kalmıştır.

Bazili, Bulgarların Osmanlı ticaretinde etkin ve azımsanmayacak büyüklükte bir yere sahip olduklarını ve refah seviyelerinin Avrupalıları kıskandıracak kadar yüksek olduğunu dile getirir. Aynı zamanda o yıllarda Bulgarlar, Osmanlı başkentinin Avrupa ve Asya ile olan ticaretinin önemli kısmını kendi ellerinde tutmuşlar: “Bulgarlar, kervanlarını Pera’dan satın aldıkları Avrupa yapımı tekstil ürünleri ile doldurarak, Trakya ve Makedonya’ya kadar, diğer tarafta – bütün Anadolu, Kafkasya ve Mezopotamya topraklarına kadar her yere götürüyorlar” (Bazili 2006: 363).

Osmanlı’daki ticaretin en başarılı yönünü, Bazili, Avrupalı ekonomistlerin ütopyik hayali olan serbest ticaret kanunlarının hayata geçirilmiş olması olarak ifade etmektedir. Ancak, Bazili’ye göre:

“Türklerin ticaret konusunda isteksiz ve ısrarcı olamamalarından dolayı bütün kâr yine de yabancıların eline geçiyor. Yabancılar, çok kolay

ele geçirdikleri ve kolonileri hâline getirdikleri bu zengin Osmanlı İmparatorluğu'nu istedikleri gibi kullanıyorlar. Bu toprakların fethi için kan akıtan halk ise afyon kullanmakta, pipo içmekte, Allah'ı övmekte, kendi isyankârlığı ve vurdumduymazlığından dolayı eski gücünü ve şöhretini kaybetmektedir. Atalarının kılıçları ile biçilmiş hasatın son başaklarını topluyor ve boş topraklara yeni tohumlar ekmekle uğraşmıyorlar” (Bazili 2006:366).

Yazar, Osmanlı'daki devlet sistemini değerlendirirken Bizans İmparatorluğu ile karşılaştırmalar yapar. Aynı zamanda, Avrupalıların Osmanlı'ya ilişkin anlatımlarını ve yaklaşımlarını kınamaktadır:

“Yüz sene önce Montesquieu, Osmanlı'nın son saatinin geldiğinin ve ayakta kalma imkânının olmadığı üzerine matematik hesaplamalar yapmıştı. Çok az kişi, Avrupalı teorilere uymayan, çoğu zaman onlara tamamen zıt olan Osmanlı Devleti'nin siyasi sistemini ve onun ayakta kalma gücünün kaynağı olan bu toprakları ve coğrafik konumunu anlamaya çalıştı. Suiistimal, halkın ve hükümetin ihmalleri – bunlar çoğu zaman tedavisi mümkün olmayan siyasi hastalıklardır. Fakat Boğaz'ın havası temiz ve sağlıklıdır. Onun temiz havasını alan verem hastaları bile bazen sağlıklı insanlardan daha uzun yaşama imkânını elde ediyor. Bizans İmparatorluğu'nun parçalanıp yok olması bin yıl sürdü. Onun küllerinden birçok devlet yeniden doğdu, çiçek açtı ve kaybolup gitti. Hükümetin zaafı ve eksiklikleri, halkın durgunluğu ve yavaşlığı göz önüne alındığında, durumları Türkiye'den daha iyi değildi (şu anki Türkiye ile aynıydı). Bizans'ın siyasi kararlarını, Türkiye'de alınan kararlarla karşılaştırmak neredeyse hiç mümkün değil. Yerli yöneticilerin zaafına rağmen, Türkiye'de alınan bu kararlar, Osmanlı tebaası lehine çalışmaktadır. Hatta ve hatta aralarında dinî farklılık ve doğuştan gelen bir soğukluk olmasına rağmen, halk gitgide Osmanlı'ya daha da çok bağlanmaktadır. Şimdilerde nasıl tüm ticaret Avrupalıların elindeyse, o zamanlar da ticaret Venediklilerin ve Cenevizlilerin elindeydi. Fakat o zamanlarda da Bizans İmparatorluğu Avrupa'nın en zengin devletlerinden biriydi. [...] Bu durumda Kur'an'dan getirdikleri ifadeyi tekrarlayan Türkler belki de haklılardır: “Her şey Allah'tan: İnsanların ölümü de, devletlerin yıkılışı da. Hiçbir millet kendi düşüş anını ne yakınlaştırabilir ne uzaklaştırabilir” (Bazili 2006:367).

Bazili ticaret konusunda Osmanlı'da oluşan tüm olumsuzluklara rağmen, bu toprakların geleceği ile ilgili umut doludur. Aynı zamanda yazar, verdiği örnekler ve yaptığı karşılaştırmalarla Avrupalıların Türkleri kaderci ve tembel olarak nitelendirmesine de açıklık getirmekte, sebeplerine değinmektedir.

Yangınlar

Beşinci bölümde İstanbul'da sık sık gerçekleşen yangınlardan bahsedilmektedir. Bazili, eserinde 1833 yılında 12.000 binanın yok olmasına sebep olan dört yangından birini anlatmaktadır. Yangın, Fatih Camii'nin yakınlarında çıkmıştır. İstanbul'da ortaya çıkan yangınların Bazili ve sonrasında başka Rus yazarların eserlerine konu olması bir

tesadüf değildir. Bu yangınlar öyle dehşet verici ve öyle büyük kayıplara yol açan boyutlarda afetlerdir ki Bazili'den sonraki Rus gezgin ve yazarların neredeyse hepsinin eserinde dile getirilmiştir.

Yazar yangın yerine geldiğinde cami avlusunun tam ortasında bütün bakanlar, yardımcıları ve çok sayıda askerin eşlik ettiği yaşlı sadrazam Hüsrev Paşa'yı görür. Bazili, bu yangında beş yüz evin yanıp kül olduğunu ve bir o kadar da evin yangına maruz kaldığını belirtir. Bu yangını çıkartmakla suçlanan üç kişi, sertliği ve acımasızlığı ile bilinen Hüsrev Paşa'nın huzuruna getirilir. Yangını söndürme faaliyetlerini bizzat kendisi yürüten Hüsrev Paşa, ilk başta yangının çıkma nedenlerini öğrenmek isteyen meraklıları uzaklaştırma emri verir ve karşısındaki üçlüyü sorgulamaya başlar. Halkın hafızasına acımasızlığı ve merhametsizliğiyle iz bırakan Hüsrev Paşa, Yeniçeri olaylarında kullandığı yöntemleri yangın çıkartmakla suçlananların sorgulanmasında da kullanır. Hüsrev Paşa, yangın çıkartmakla suçlananların kollarını omuzlarına kadar açmalarını ister ve hayvan, balık veya başka şekillerde Yeniçeri dövmelemleri olup olmadığını kontrol eder. İki kişide bu tür dövmelemlerin bulunduğunu gören Hüsrev Paşa, suçluların yangına atılmasını emreder. Hüsrev Paşa'nın Yeniçeri ayaklanmasının bastırılmasında kullandığı bu acımasız yöntem, sonraki dönemlerde Osmanlı'da uzun yıllar yaşayan Leh Mülteci, Osmanlı Paşası ve Yazar Michal Czaykowski'nin *Türkiye Anekdotları* eserinde de anlatılmaktadır (Çaykovski 2016: 15).

Bazili, İstanbul'daki yangınların dikkatsizlik, bazen de birinden intikam alma isteği veya kıskançlık sebeplerinden dolayı çıktığını belirtmektedir. İstanbul'da bu kadar sıklıkla gerçekleşen yangınlar, çoğu zaman siyasi nedenlerden dolayı ortaya çıkar ve halkın memnuniyetsizliğini bildiren "sessiz öfke" yansımasının göstergesi olur. Bazili, konuyu detaylandırmak için bir olayı aktarır:

"Napolyon'un Mısır seferine karşı, Sultan Selim'in savaş ilan etmemesine bir tepki olarak, İstanbul üç gün üç gece yangınlar içinde kalır. Böylece, her Müslüman için kutsal yer olan Mekke ve Medine'nin Fransızların eline geçeceğinden korkan halk, dini koruma niyetinde olmayan Sultan Selim'e karşı tepkilerini İstanbul'da yangın çıkartarak gösterir. Bu yangınlar esnasında sokaktaki bir kadın, halk arasında tebdili kıyafetle gezen Sultan Selim'i tanır ve herkesin içinde 'Ne bekliyorsun, gâvurları kesmeye izin vermiyorsun padişahım. Yoksa bizim hepimizin de bu yangında yok olmamızı mı bekliyorsun!' diye bağırır. Bu olay Sultan Selim'in olayların gerçek sebebini anlamasına ve gerekli tedbirleri almasına neden olur. Ertesi gün hemen Fransızlara karşı savaş açma karşıtı olan İzzet Mehmet Paşa ve Fransızlara karşı savaş fetvasına izin vermeyen İstanbul Müftüsü görevden alınır. Sonrasında Fransızları İslam düşmanı olarak nitelendiren fetva kabul edilir ve bu da sonraki olayların patlamasına neden olur. Fransa'nın İstanbul'daki temsilcisi Yedikule'ye kapatılır, Pera'da yaşayan binden fazla Fransız vatandaşı dört yıl boyunca hapishanelere atılır" (Bazili 206:407).

Yazar, İstanbul'daki yangınların "devleti önem taşıyan olaylar" olduğunu ve bu yangınlarla mücadele etmek için Sultanın kendisi başta olmak üzere, İç İşleri Bakanı hariç, tüm bakanların katıldığını belirtir. Bazili'ye göre, İstanbul'da gerçekleşen

yangınların kronolojisi ülkenin siyasi tarihinde olup biten olaylara işaret eder. Aynı zamanda bu yangınlar, Osmanlı halkının ruh halinin göstergesi de olur. Buna bağlı olarak Bazili, bir Fransız yazarın kendi vatandaşlarının 'kışkırtıcı söylemlerinin' (discours incendiaries) adını Türklerden almış olması gerektiği fikrini de paylaşır. Ayrıca yazar şunu ekler: "Türkler fazla konuşmaz, tartışmazlar, daha çok dinlerler; memnuniyetsizliklerini de böyle yangınlar çıkartarak ifade ederler."(Bazili 2006:407).

Bazili, bir Fransız yazara atıfta bulunarak, Sultan Mahmut'un tahta gelmesine de tepki olarak neredeyse bütün İstanbul'un yangından yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığından bahseder. Bu yangında sadece taştan yapılmış cami ve hamamlar korunabilmiştir. Fakat kurşun kaplı bu binaların çatıları eriyince lav gibi sokaklara akmış ve daha da büyük tehlike oluşturmuştur. Bazili, ülkede yapılan birçok yenilik ve değişikliğin yanı sıra bu kurşun çatıların da değişmesi gerektiğini belirtir. Nitekim Bazili'ye göre, "La Moniteur Ottoman gazetesinde çatıların inşasında kullanılan kurşun oranının azaltılması ile ilgili yeni bir ferman yayımlanır" (Bazili 2006: 410).

Bu kadar sık ortaya çıkan yangınlar, İstanbul'daki evlerin neden taştan değil, ağaçtan yapıldığı sorusunu ortaya koymaktadır. Bunun birden fazla sebebi olmasına rağmen en önemlisinin Türklerin eski geleneklere, yani 'atalarının yaşam tarzlarına sadık kalarak hayatlarını sürdürmeleri' düşüncesidir. İstanbul'da yaşayan halk depremlerden de çok korkmaktadır. Bazili halk arasında 'Atalarının geleneklerinden cayarak ve Allah'ın iradesinden uzaklaşarak' taştan evler inşa etmeye çalışanların deprem esnasında kendi inşa ettikleri taş evlerin harabeleri altında kalmaları ile ilgili haberlerin yayıldığını da bildirir. Yazar, halkın 'her tarafı rüzgârlara açık' evlerde yaşamayı tercih ettiğini, taştan yapılan evlerin onlara hapishaneleri hatırlattığını belirtir. Aynı zamanda, o dönemlerde hükümet de İstanbul'da taş ev inşasına izin vermemektedir. Yazara göre, bu tür evlerin inşası için Divan'ın özel izninin alınması gerekmekte ve bu iznin çıkması için de memurlara rüşvet verilmesi gerekmektedir.

Bazili, İstanbul'da bulunduğu dönemlerde, kullanım kolaylığıyla bilinen ve yangına dayanıklı kesme taş ya da tuğladan yapılan kâgir evlerin yapılmaya başlandığını belirtir. Bu kâgir evler, çok kalın taş duvarlı, küçük pencere ve demir kapılı olup, insanların malını mülkünü yangından koruma işlevini görmüştür. Etraftaki tüm ahşap binalar yanıp kül olduğunda bile bu kâgir evler sapasağlam ayakta kalmaya devam etmiştir.

Taş yapılar, yavaş yavaş İstanbul ve Osmanlı'nın başka şehirlerinde de yaygınlaşmaya başlar. "Şehir düzeyinde bakıldığında Tanzimat Türkiye'yi, sokakları ve kamu binalarını Batılı ya da "modern" tarzda yeniden inşa etmeleri istenen Batılı planlamacılara açtı. Yeni düz sokaklar tasarlandı, hatta yapıldı ve 1855'te saray, Topkapı'daki geleneksel yerinden güzel sanatlar prensiplerine göre taştan inşa edilmiş yeni sarayın bulunduğu İstanbul'un daha Avrupalı kısmına taşındı. Batılı tarzda yetişmiş ve Batılı gibi görünen saray adamları artık taştan yapılan binalarda oturuyorlardı. Batılı tarzda kravatlar takan Rumlar ve Arnavutlar gibi halklar da kendilerine taş evler yapmaya başlamışlardı" (Bertram 2002). Bütün bunlara ek olarak, Osmanlı'da inşa edilen evlerin ahşaptan yapılmasına bir başka sebep daha gösterebiliriz: Yangın, deprem gibi doğal afetlerin yanı sıra Osmanlı'da çok sık görülen veba salgınıdır. Ahşap evler, veba salgını esnasında tütsülenerek çok kolay bir şekilde temizlenebilmektedir.

Bu da çok sık veba salgınları ile mücadele eden Osmanlıların ahşap evler inşa etmesine sebep olmuştur.

Osmanlı'da her askerî birimin kendi tulumbacı teşkilatı mevcuttu; ancak aralarında en iyisi Yeniçeri Ocağının tulumbacıları olmuştur. Bazili'ye göre, 'Müslüman tebaasının bazen yangını söndürmekten daha çok kızıştırmakla uğraştığını' fark eden Sultan Mahmut, bu görevi Ermeni asıllı vatandaşlara devreder. Osmanlı'nın 'en yavaş halkı' olan Ermeniler, ilk başlarda yangın söndürme konusunda deneyimsiz ve beceriksiz olsalar da, onlarca yangından sonra bu konuda kendilerini geliştirmişlerdir.

Bazili'nin izlenimlerine göre, 'Nehir gibi yayılan yangın' ile mücadele eden tulumbacılar da bazen etkisiz kalmıştır. Bazili, evleri yanan İstanbul halkının yangın esnasında Tulumbacı Ağası ile pazarlık yaptıklarına şahit olmuştur. Evlerini yangından kurtarma çabasında olan İstanbullular, büyük miktarda altın ödeyerek tulumbacılarla anlaşma yapmak zorunda kalmıştır.

Bazili, bütün bu olaylar esnasında, Türkleri ve özellikle de onların zor durumlarla baş edebilme becerilerini gözlemlemeye devam etmiştir. Bazili'nin izlediği görüntüler çok ilginçtir. Ona göre bu tür doğal afetler yaşandığında halkın toplantı yeri mezarlıklar olmuştur. Burada izlediği görüntüleri şöyle tasvir etmiştir:

"Burada eşsiz bir manzara ile karşı karşıya kaldım; önümde, bebeği kucağında, beşiği yanında, başı örtülü Türk kadınları, oracıkta ise yangında zarar görmüş iş aletleri yanında bir usta, uzakta tıpkı hançer gibi belinde taşıdığı bakır kalemligiyle bir kâtip. Bütün bu yangınzedeler arasında, belki de kendisi de bir yangın kurbanı olan leblebici, muhallebici, şekerçi, helvacılar başlarında sehparları ile dolaşmaya ve tatlıları ile küçük çocukları cezbetmeye devam ediyorlar. Her şey bir gürültü, bir telaş içindedir." (Bazili 2006: 413).

Bazili, kenarda eski tarz kıyafetli, yaşlı ve hiçbir şey olmamış gibi tutum sergileyen saygın görünümlü birkaç Türk ile sohbet etmeye başlar ve bu yaşlı adamların çok sakin ve soğukkanlı bir izlenim bıraktıklarını belirtir. Bazili ve yazarın 'Boğazın filozofları', 'katı Stoacılar' olarak nitelendirdiği bu insanlar arasında böyle bir konuşma geçer:

"Kahvehanede oturup, dünyada en yakın ve sadık dostları olan çubukları ile uğraştıkları zaman sergiledikleri sakin ve huzurlu tavırlarını yangın sonrasında da sergilemeyi devam ediyorlar. Her şeyi Allah'ın yazgısı ve Peygamberin emrine bırakarak, belki evlerinin küllerinden tutuşturdukları çubuklarını soğukkanlılıkla içmeye devam ediyorlar.

Birisine yaklaştım ve saygılı bir şekilde:

-Eviniz yanmış, efendim, dedim.

-Allah Kerim, Allah Merhametlidir, dedi burun deliklerinden tütün dumanı çıkartarak.

-Demek ki kismette varmış. Kader.

Her şeyi yanıp kül olmuş yaşlı Türk için kismette varsa tüm dünya yansa bile umurunda değil. O, Martin Luther gibi 'Hiçbir şeyden korkmuyorum, çünkü hiçbir şeyim yok' (Ego nihiltemeo, quianihilhabeo) diyebiliyor. Bir Türk bu Latin ifadesini bilmez. Ancak kendi bildiğini söyler 'Allah verdi, Allah aldı'" (Bazili 2006: 413).

İki hafta sonra, yangının olduğu yerlerden geçen Bazili, artık yeni inşaatların başladığını ve iki aya kalmaz 'sihirli bir değnek değmiş gibi' her şeyin yeniden yapılmış olacağını belirtir. Yazar; Türkiye gibi işlerin yavaş yapıldığı bir ülkede inşaatların bu kadar hızlı yapılmasını, çok sık gerçekleşen yangınlardan dolayı hızlı inşaat yapmayı öğrenmeleri ile açıklıyor. Bazili, aynı zamanda, bu hızlı ve özensiz, sanki 'bir yazı geçirmek için' yapılan inşaatların çok eskilere, Konstantinopolis'in ilk kuruluş zamanlarından kalan bir geleneğe dayandığını da belirtir: "Bizans döneminde, başkent buraya taşındığında da inşa edilen evler dayanıksız olduğu için kısa bir süre sonra çökmüş. Acele ile ve özensiz inşa edilen yapılar, günümüzde de aziz Konstantin'in temelini attığı bu şehrin karakteristik bir özelliği olmaya devam ediyor" (Bazili 2006:414-415).

Kütüphaneler

Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* kitabının VII. bölümünde, İstanbul'da bulunan ve 'Bilim dünyasında çok konuşulan' kütüphanelerden bahsedilmektedir. Avrupa bilim dünyasının İstanbul kütüphanelerine ilişkin yoğun ilgisinin sebebi, Bizans İmparatorluğu dönemlerinden kalma kitaplara duyulan merakla ilgilidir. Yazar, İstanbul'daki kütüphanelerin neredeyse hepsinin halka açık olduğunu ve Müslüman ülkelerde, bilimin din ile bağlantılı olmasından dolayı, kütüphanelerin de çoğunlukla cami binalarında bulunduğunu belirtir.

Bazili, İgnatius Mouradgea D'Ohsson'a atıfta bulunarak, İstanbul'da otuz beşe yakın kütüphane olduğunu, fakat sık sık çıkan yangınlardan dolayı, yazarın İstanbul'da geçirdiği dönemlerde, kütüphanelerin sayısının azalmış olma ihtimalinden de bahseder. Var olanların da maddi imkânsızlıklardan dolayı artık halka kapanmış olduğunu üzümlere anlatır. Bazili, maddi sıkıntılardan dolayı kütüphane çalışanlarının azaldığını ve kütüphane görevlilerinin sadece ihtiyarlardan oluştuğunu da ifade eder.

Yazara göre, İstanbul'un en büyük kütüphaneleri Sultan Süleyman, Sultan Beyazıt, Nur Osmaniye, Sultan Selim, Sultan Muhammed, Şehzade, Eyüp ve Aya Sofya camiiinde bulunur. Fakat bu kütüphanelere giriş camii içinden gerçekleştiği için Müslüman olmayan kişiler için bu kütüphanelere girme imkânı ve dolayısıyla buralarda bulunan kitaplara ulaşma imkânı da yoktur. Avrupalılar için hep merak konusu olan ve camiiedönüştürülen Aya Sofya Camii Kütüphanesinde Bizans döneminden kalma el yazılarını bulma ihtimalinin de düşük olduğunu dile getirir.

Bazili, İstanbul camilerinde bulunan kütüphanelerin yanı sıra herkesin kullanımı için açılan başka kütüphanelerin de bulunduğunu belirtir. Örneğin, I. Abdülhamid'in 1779 yılında yaptırdığı ve kendi adını verdiği Abdülhamid Kütüphanesi, günümüzde Köprülü Kütüphanesi olarak faaliyet gösteren Köprülü Ahmet Paşa Kütüphanesi, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi, Halet Efendi Kütüphanesi. İstanbul kütüphaneleri kitap sayısı açısından da zenginlik gösterir; dini içerikli kitaplar başta olmak üzere, her

kütüphanede iki bin ile beş bin arasında el yazma ve basılı kitap bulunur. Kütüphaneler salı ve cuma günleri hariç her gün çalışır ve isteyen herkes kütüphanedeki kitapları kullanabilmektedir.

Yazar, kütüphanelerde bulunan kitapların büyük titizlikle korunduğunu ve Osmanlıların kitaplara olan büyük saygısından bahseder. Bu saygı okuyanın kitabı tutuşundan, kitapların kütüphane raflarında özel kaplar içinde muhafaza edilmesinden anlaşılmalıdır.

Bazili, İstanbul kütüphanelerinden bahsederken, yine eski ve yeninin çatışmasını konu etmektedir. Yazar, İstanbul kütüphanelerini genç ve eğitilmiş, birçok Avrupa ülkesinde bulunmuş bir deniz subayıyla gezmektedir. Yazar, Avrupalı yaşam tarzını görmüş ve benimsemiş çoğu Türk genci gibi bu subayın da ülkede gerçekleşen reformlardan yana olacağını beklerken tam tersi bir yaklaşım ile karşı karşıya kalır. Bazili, genç subaya bu eski tarz kütüphanelerin yerine yenilerinin açılması gerektiğini ve kütüphanelere gelen insanların daha çok yeni tarz dergi ve gazeteleri okumaya yönelmesi gerektiğini söyler. Bazili'nin fikirleri genç subayın hoşuna gitmez ve üzülmeye şunları söyler: "Yeniliklere ve yabancı eğitim sistemine fazlasıyla yönelen gençlerimizin, maalesef, eğitim ve kültürel anlamda milli unsurlara ve köklerimize olan ilgisi azalıyor. Sultan tarafından dikilen bu yeni ağaç, meyvelerini verene kadar daha çok zaman var. Bu süre içinde de 'saygıdeğer geleneksel bilgi ağacımızın' damarları kuruyup gitmekte. Eğitim kurumlarımız düşüş yaşamakta, kütüphane sayısı yıl geçtikçe daha da azalıyor. Onların kapatılmasının sebebi, sadece mali sıkıntılardan değil, ziyaretçi sayısının azalmasından dolayı da gerçekleşiyor. Arapçayı doğru dürüst çözemeyen gençlerimiz askeri üniformalarının altın işlemesi ile ilgileniyor. Söyler misiniz bana, Avrupa devletleri de oluşurken bu süreçten geçti mi acaba? Yeniliklerin yerleşmesi babaların bilgilerini, deneyimlerini unutmaktan mı geçiyor yoksa?" (Bazili 2006:436).

Bazili, yeniliklerin yavaş yavaş toplumun bütün katmanlarına ve yaşamın çeşitli alanlarına yayıldığını gösterir. Bu yenilikler, kitap basımı işlerini de etkiler. Burada, sultanın himayesi altında kurulan yayınevlerinin ortaya çıkmasından bahsedilmektedir. Bazili'ye göre, çok ucuz maliyetli bu baskı kitaplar, çok kaliteli Fransız kâğıdı kullanılarak yapılmaktadır. Devlet de bu baskı kitapların yayılmasına çok özen gösterir. Çeşitli yayınevlerinin açılması, el yazma kitapların gittikçe azalmasına neden olur. Yazar, İstanbul'da hem baskı hem de el yazma kitapların satıldığı çok sayıda pazar ve dükkânın olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra, İstanbul sokaklarında seyyar kitap satıcıları da görmek mümkündür. Kitaplara olan bu ilgi sadece başkent İstanbul'da değil aynı şekilde, imparatorluğun başka şehirlerinde de gözlemlenebilmektedir. Çok sayıda basılı ve el yazma eser, Osmanlı'nın dört bir yanına gönderilir ve okuru ile buluşur. Bazili'nin bu saptamaları hem ilginç hem de Osmanlı'yı tanımak isteyen yabancı okurlar için öğretici olmuştur.

Osmanlı'da yayınlanan basılı kitaplar, ilerideki dönemlerde dünyanın başka merkezleri, özellikle de Müslüman Türklerin yaşadığı başka ülkelere de yayılmıştır. Örneğin, çok sayıda kitabın Şimal Türklerinin merkezi olan Kazan'a ulaştığı bilinmektedir. Hac yolculuğu yapan veya ticaret amaçlı İstanbul'a gelen Kazanlı seyyahlar, İstanbul'dan dönerken yanlarında Osmanlı'da yayınlanan kitapları götürmüşlerdir. Böylece, basılı yayınların artması ve yayılması, 19. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren Türk edebiyatının Tatar edebiyatı üzerindeki etkisinin artmasına sebep olmuştur: “Bu dönem edip ve yazarları Türk edebiyatındaki yeniliklerden daima haberdar oluyorlar. Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet gibi ediplerin eserlerini iyi biliyorlar” (Zaripova-Çetin 2006:11).

Sonuç

Rus ve Osmanlı imparatorluklarının genişlemeye ve etkilerini arttırmaya yönelik siyasetleri, tarih boyunca iki ülke arasında askerî çatışmalara ve savaflara sebep olmuştur. Savaflar ve Doğu biliminin gelişimi, Rusların Osmanlı'ya olan ilgisinin artmasını sağlamıştır. Rusya da birçok Avrupa ülkesi gibi, yüzünü Doğu'ya çevirirken Osmanlı'nın yaşam tarzını gezi yazılarından öğrenmiştir. Görev ya da seyahat amaçlı Osmanlı'yı ziyaret eden Ruslar, İmparatorluğun çeşitli yönleri ile ilgili yapıtlar ortaya koymuştur. Böylece, iki ülke arasındaki ilişkiler de artmıştır. Bilim ve gücün birbirinden ayrılmaz özelliği sayesinde Osmanlı ve Rusya ilişkileri önemli bir konuma gelmiştir.

Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* adlı eseri Osmanlı ile ilgili Rusça yazılan eserler arasında yapı taşı niteliğinde olan bir eserdir ve sonraki dönemlerde bu konu üzerine çalışan neredeyse herkes için bir başvuru kaynağı olmuştur. Bu eser yayımlandıktan birkaç yıl sonra, Rusya'da Osmanlı ile ilgili neredeyse her bilim alanında, tarih, coğrafya, etnografya, dil ve dinle ilgili yeni çalışmaların üretilmesinde etkili olmuştur.

Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazılarını* adlı eserini, o dönemin kişisel ve toplumsal yaşamı ile ilgili sunduğu bilgiler açısından en zengin eser olarak nitelendirebiliriz. Yazarın İstanbul'da doğup büyümesi, dolayısıyla Osmanlı toplumunu iyi tanınması ve dil konusunda da bir engeli olmaması, onun eserini daha da ilginç, neticede araştırmacılar için de değerli kılmaktadır. Osmanlı ile ilgili daha önce yazılmış çeşitli kaynaklara hâkim, Batı ve Doğu kültürlerinden haberdar olan yazar, gözlemlerini karşılaştırma merceği açısından nitelendirmekte ve dolayısıyla çalışması da o dönem Osmanlı toplumsal hayatı ile ilgili engin bilgiler içermektedir.

Bazili'nin *Yeni Konstantinopolis Yazıları* eserini modernleşme süreci içerisinde bulunan Osmanlı toplumunun bir aynası olarak nitelendirebiliriz. Türk toplumunu gerçekçi bir yaklaşımla yansıtmaya çalışan Bazili, Türk toplumunu dindar, aynı zamanda dinî hoşgörü sahibi, son derece kadercı, sabırlı, yeniliklere açık ve hızlı değişebilen bir toplum olarak tanıtmaktadır.

KAYNAKLAR

BAZİLİ, Konstantin, (2006), **Oçerki Konstantinopolya. Bosfor i Noviyı Oçerki Konstantinopolya**, Moskva: İndrik.

BAZİLİ, Konstantin, (2007), **Siriya i Palestina Pod Turetskim Pravitelctvom v İstoriçeskom i Političeskom Otnoşeniyah**, Giriş makale: Smilyanskaya I.M., Moskva: İndrik.

BERTRAM, Carel, (2002), **Türkler**, C. 11., Ankara: Yeni Türkiye Yay. s. 848-855.

ÇAYKOVSKİ, Mehmet, (2016), **Polonezköy'ün Kurucularından Çaykovski Mehmet Sadık Paşa'nın Osmanlı Anıları**, Çeviren Kara G., Konya: Kömen yayınları.

RAMİ, İlsever, (2016), **19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi**, İstanbul: Çeviribilim Yay.

ŞİRİN, İbrahim, (2013), "Seyahatnamelerin Sosyal Bilimlerde Kullanım Değeri: Seyahatname Metodolojisi Geliştirmenin Zorunluluğu", **Türk Yurdu**, Haziran, S. 310: s.38-44. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=760> [05.09.2019].

ULAĞLI, Serhat, (2006), **İmgebilim "Öteki"nin Bilimine Giriş**, Ankara: Sinemis Yay.

ZARİPOVA-ÇETİN, Çulpan, (2006), "Tatar Edebiyatının Gelişimi", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, S.9: s.1-19.